

De veldspitsmuis wordt nu alleen nog gevonden bij de Duitse grens in de omgeving van Hardenberg en in Noordoost-Twente.

Een andere opmerkelijke spitsmuis is de waterspitsmuis, de grootste spitsmuis in Europa. Zijn uiterlijk doet, met z'n zwarte vacht met witte buik, wel wat denken aan dat van een mol. Hij heeft ook net zo'n gedrongen lijf. Maar anders dan de mol is de waterspitsmuis aangepast aan activiteiten onder water. Met zijn waterafstotende vacht duikt hij als de beste en loopt over de bodem van rivier, beek, sloot of plas om daar voedsel te zoeken (kreeftachtigen, kleine vissen, amfibieën, waterslakken). Maar de waterspitsmuis kan ook goed klimmen en springen. Deze vaardigheden gebruikt hij om bovengronds prooien te vangen, zoals schietmotten, larven en wormen. In z'n speeksel heeft hij een gif waarmee hij prooien verlamt.

Ook de waterspitsmuis heeft te kampen met vernietiging van zijn leefgebied. In Overijssel komt hij nog voor langs de beken in Twente, in het laagveengebied in de Kop van Overijssel en in de uiterwaarden (kolken en sloten met opwellend grondwater). Hij leidt een verborgen bestaan, waardoor het moeilijk is vast te stellen hoe het er voorstaat met de waterspitsmuizen. Het is ook vrij riskant om ze te gaan zoeken. De waterspitsmuis kan zich van een onverwacht, hard geluid letterlijk dood schrikken.

BLOEMRIJK EN INSECTENRIJK GRASLAND FOTO: MARK ZEKHUIS

Muizen in je tuin

Als je op google zoekt naar manieren om je tuin muizenvriendelijk te maken, verschijnt een eindeloze lijst aan tips om muizen je tuin uit te krijgen. Wat hebben we toch tegen deze fraaie beestjes? Ja, dat je niet wilt dat ze je keuken overhoop halen, is begrijpelijk. Maar je tuin? Ze zijn er altijd en overal. Dus als je het ze een beetje naar de zin maakt, roep je niet meteen een plaag over je af. En help je muizen, dan help je ook andere dieren. Waar muizen in ieder geval van houden, is een tuin die wat verwilderd is. Liefdevol verwaarlozen, noemde een tuinman dat niet zo lang geleden. Dat zorgt voor veel insecten, voedsel voor spitsmuizen. Heb je een grote tuin, dan zou je een hoekje in kunnen zaaien met rogge. Daar doe je de veldspitsmuis een plezier mee. Takken op een hoop gooien is altijd goed. Ze bieden schuilplekken aan bijvoorbeeld de bosmuis. Met wat geluk maakt ie er zelfs een nestje in. Vogelvoer is natuurlijk bedoeld om vogels de winter door te helpen. Maar rosse woelmuis, dwergmuis en bosmuis zullen je ook dankbaar zijn. Dit soort ingrepen in de tuin zijn altijd goed, maar zullen niet de redding zijn van bedreigde soorten. Daarvoor moeten op grote schaal hun leefgebieden hersteld worden.

HOLLETJE VAN VELDMUIS FOTO: FRANK VAN DER MEER

BLOEMRIJK EN INSECTENRIJK GRASLAND FOTO: KRISTIANNE VAN DER PUT - GROEN

De muizen van Overijssel

DWERMUIS IN NEST FOTO: THEO DOUMA

Tekst: Frans Bosscher

Grotendeels onbekend, vaak onbemind. Dat is het lot van veel muizensoorten. In alle typen landschappen komen ze voor. En dan blijkt: de ene muis is de andere niet. In Overijssel kwamen vijftien soorten muizen voor waarvan één soort inmiddels is uitgestorven en zes behoren tot de spitsmuizen, de familie van insecteneters.

Muizen spreken tot de verbeelding. We genieten van hun optredens in tekenfilms (Tom & Jerry, Mickey en Minnie Mouse) en kinderprogramma's (Ieniemienie in Sesamstraat). Maar we veraschuwen ze als ze in onze keukenkastjes huishouden. Boeren zijn over het algemeen geen fans. Sinds de mens is overgestapt op landbouw hebben zij met grote regelmaat te kampen met muizenplagen. Met katten en schuren op palen (spiekers) probeerden ze uit alle macht hun

oogsten te beschermen. Romeinse koks maakten van de nood een deugd en gooiden muizen in de pan. Beloningen werden ook nog wel eens in de strijd geworpen. Zo keerde het Departement der Nationale Nijverheid in de jaren dertig van de 19e eeuw 25 cent per honderd gedode veldmuizen uit aan inwoners van Rouveen en Staphorst om nog iets van de graanoogst te redden. Alleen al in de winter van 1832-1833 werden 98.550 dode muizen ingeleverd.

KERKUIL MET WATERSPITSMUIS FOTO: SANDRA STANBRIDGE

Voedselketens

Of we ze nu schattig vinden of niet, muizen zijn een belangrijke schakel in voedselketens. Ze eten zaden, plantwortels, vruchten, bessen, wormen en insecten (motten, sprinkhanen en rupsen). Op hun beurt zijn muizen cruciaal voedsel voor veel dieren, zoals marterachtigen, vossen en vogels. En dan is er ook nog een belangrijke niet-natuurlijke rover: de huiskat. Met hun gegraveerde muizen bovendien het bodemleven en creëren ze nieuwe groeiplekken voor pionierplanten, zoals paardenbloem akkerdistel en kruipende boterbloem. Met braakballenonderzoek kun je een goed beeld krijgen van welke muizensoorten waar voorkomen. Vooral de braakballen van kerkuilen zijn heel geschikt om te achterhalen welke muizensoorten in een regio voorkomen. Kerkuilen zijn namelijk niet kieskeurig, ze eten alle soorten. Uit dat onderzoek blijkt dat de algemene soorten er altijd en overal zijn in Overijssel, maar wel in wisselende aantallen. Het laat ook zien dat de noordse woelmuis niet meer voorkomt in de provincie en dat de veldspitsmuis het heel moeilijk heeft.

Ware muizen

In Overijssel komen drie families van muizen voor: de ware muizen, de woelmuizen en de spitsmuizen. De ware muizen kennen we als de 'schattige' muis: grote oren, zwarte kraalogen, lange snorharen, lange staart. In deze familie heb je vier soorten: huismuis, bosmuis, grote bosmuis en dwergmuis. De huismuis kan, de naam zegt het al, in huis nogal wat overlast geven. Hij lust ook alles. Maar anders dan wij denken, houdt hij niet van kaas! Waar wel van? Graanproducten en pinda's. Wat wel klopt is dat

huismuizen zich heel snel voortplanten: één paartje kan in de meest gunstige situatie met tien nesten per jaar zo maar 2.600 nieuwe huismuizen op de wereld zetten. Een nieuwkomer onder de ware muizen is de grote bosmuis. Sinds 2010 is hij in de provincie aanwezig. Hij komt vanuit Duitsland en wordt inmiddels tot aan de Sallandse Heuvelrug aangetroffen. Hij is vijftig procent groter dan de gewone bosmuis en heeft een brede gele halsvlek. Hij komt vooral voor in oude eiken- en beukenbossen en die komen steeds meer voor in ons land. Mogelijk is dat een verklaring dat hij nu langs de hele oostgrens voorkomt. De grote bosmuis is een goede klimmer en springer en zoekt ook hoog in de bomen naar voedsel (hazelnooten en eikels). Voor de winter legt hij flinke voorraden zaden en noten aan. Net als gaaientjes vergeet hij de locaties van die voorraden nog wel eens – of hij heeft ze niet nodig – en zo zorgt hij voor verspreiding van boomsoorten. De grote bosmuis maakt vaak van een hol van konijn, mol, woelmuis of das een nest, het liefst onder een boomstronk.

Woelmuizen

De woelmuizen, de tweede familie, zijn anders gebouwd dan de ware muizen. Ze zijn wat gedrongen en hebben een stompe snuit, korte poten en een korte, behaarde staart. Tot deze familie behoren: veldmuis, aardmuis, noordse woelmuis, rosse woelmuis en woelrat. De veldmuis komt het meest algemeen voor en zorgt de afgelopen jaren (weer) voor veel overlast in het boerenland. Het eerst in Friesland, maar inmiddels ook in andere delen van het land. Veldmuizen vreten het gras en graven uitgebreide gangenstelsels. De rem op de populatiegroei door ziekte,

vorst of regen lijkt - even - niet meer te werken. Een fikse schadepost voor de boeren die ermee te kampen hebben. Zij zien hun grasopbrengst sterk teruglopen. Roofvogels profiteren. Een bijzonder effect is dat veldmuizen op veel meer plaatsen in het land broeden, ook in Overijssel. De grondbroeders kwamen in het verleden in grote delen van ons land voor, maar broeden al decennia alleen nog op de Waddeneilanden. Hun aantal is zo hard achteruitgegaan – er waren minder dan dertig broedparen over – dat ze als ernstig bedreigd op de Rode Lijst staan.

De noordse woelmuis, een andere soort uit deze familie, komt in Overijssel niet meer voor. Hij leeft nog wel in de zuidwestelijke delta, veenweidegebieden in West-Nederland en Friesland en op Texel. De noordse woelmuis is het enige endemische zoogdier dat we in ons land hebben. Nadat het landijs na de laatste ijstijd verdween, is in Nederland een restpopulatie 'blijven hangen'. Deze heeft zich ontwikkeld tot een aparte ondersoort. Het is een muis die houdt van nattigheid. Je vindt hem in rietland, moeras, nat hooiland, vochtig duinvallei, gebieden waar de waterstanden fluctueren. Dat laatste komt steeds minder voor. Waterschappen stabiliseren waterstanden zoveel mogelijk ten behoeve van de landbouw. Daardoor trekken aardmuis en veldmuis de leefgebieden van de noordse woelmuis in. Die blijkt niet opgewassen tegen de nieuwkomers. De aantallen van deze toch al zeldzame muis zijn zover gekelderd dat hij op de Rode Lijst en in de Europese Habitatrichtlijn staat. Daarom heeft Nederland een verplichting om te zorgen voor levensvatbare populaties.

Spitsmuizen

De derde muizenfamilie in Overijssel. Het zijn geen knaagdieren, maar insectenetters. Daarom zijn het eigenlijk geen muizen. Hun uiterlijk heeft wel veel weg van die van muizen. Ze hebben een heel spitse snuit, korte poten en kleine ogen. Ze leven in en bij de grond. En ze eten veel: ongeveer hun eigen lichaamsgewicht per dag. Het zijn stressgevoelige beestjes, ze hebben een hartslag van 600 tot 1.000 slagen per minuut. Spitsmuizen verspreiden een muskusachtige geur, die we ook kennen van marterachtigen en vossen. Van deze familie komen zes soorten in Overijssel voor: huisspitsmuis, gewone bosspitsmuis, tweekleurige bosspitsmuis, dwergspitsmuis, veldspitsmuis en waterspitsmuis. Een bijzonder lid van deze familie is de veldspitsmuis. Deze middelgrote muis kwam vrij algemeen voor in delen van Overijssel, maar is nu zeldzaam. Dat heeft alles te maken met het verdwijnen van zijn leefgebieden: kleinschalig boerenland met houtwallen, singels, ruigtes en kruidenrijke overhoekjes.

Ware muizen

GROTE BOSMUIS FOTO: THEO DOUWMA

Karakteristieke muizen met grote ogen, oren met spitse snuit en een lange staart aan het achterlijf. Zaaedeters die ook geregeld insecten eten en daarom ook goed in staat zijn te springen en te klauteren.

Grote bosmuis

Lengte kop-romp: 87-130 mm
Lengte staart: 90-135 mm
Gewicht: 18-45 gram

Woelmuizen

NOORDSE WOELMUIS FOTO: JELGER HERDER

Kenmerkende stompe kop en vergeleken met 'ware muizen' een relatief korte staart en oren meestal (deels) verstopt in de vacht. Gehele lichaam rolrond en cilindervormig, aangepast aan leven onder de grond en eten met name plantaardig voedsel.

Noordse woelmuis

Lengte kop-romp: 95-161 mm
Lengte staart: 24-77 mm
Gewicht: 15-103 gram

Spitsmuizen

WATERSPITSMUIS

Insectenetters met de bouw van een muis. Danken hun naam aan kenmerkende spitse snuit, dit lichaamsdeel sterk ontwikkeld voor voedsel zoeken; reuk en tastvermogen (snorharen) goed ontwikkeld. Ogen onderontwikkeld en soms verstopt in de vacht. Onderling zijn soorten uit familie vooral goed te onderscheiden aan gebits of schedelkenmerken.

Waterspitsmuis

Lengte kop-romp: 62-96 mm
Lengte staart: 47-82 mm
Gewicht: 8-23 gram